

Pille Vaiksaar: eesmärk on, et lapsed saaksid meie juurest lahkudes eluga paremini hakkama

Kristina Traks

vabakutseline ajakirjanik

Aasta tagasi oli Maarjamaa Hariduskolleegiumiga (mis moodustati Kaagvere ja Tapa erikooli baasil) palju probleeme ning mõned nimetasid seal toimuvat lausa anarhiaks – õpilased ei kuuletunud, käisid kinnisest koolist omatahtsi sisse-välja ning tekitasid palju meelehärmi ümberkaudsetele elanikele. Lahkunud oli juba kaks direktorit. Ei tundu just olevat unelmate töökoht, kuid Pille Vaiksaar võttis väljakutse vastu.

Enne möödunud aasta sügisel Maarjamaa Hariduskolleegiumi (MHK) juhiks asumist vedas Vaiksaar 15 aastat Viljandi lasteabi- ja sotsiaalkeskust¹, kus töötati vaimu- ja liitpuuetega lastega. Juhiameti kõrvalt lõi ta toimiva abisüsteemi puuetega laste peredele.

Töö eest laste hoolekande arendamisel on Vaiksaar 2009. aastal pälvinud Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni elutöö tegija tiitli.

Veel on ta töötanud sotsiaalministeeriumis peaspetsialistina ning eri ametikohtadel

¹ Alates 2012. a Viljandi Omavalitsuste Liidu SA Perekodu

haridus- ja teadusministeeriumis. Nagu ta ise ütleb, otsis ta töökohta Pärnu kanti ning haridus- ja teadusministeeriumi Lääne piirkonna eksperdina selle ka leidis. Paraku sai Vaiksaar seda tööd teha üsna lühikest aega, sest MHK probleemide lahti harutamiseks peeti just teda kõige sobivamaks inimeseks.

Olete Maarjamaa Hariduskollegiumi juhtinud veidi üle aasta. Tulite siia ajal, kui koolis olid rasked ajad ning palju probleeme. Töötajaid oli puudu ning kord käest ära. Kuidas Teil see aeg on läinud?

Esimene aasta on läinud põnevalt! Tulin ju siia tööle eesmärgiga, et olen vaid kuni uue direktori leidmiseni. Mõtlesin, et paar kuud ikka pean vastu. Uue juhi leidmise konkursi esimene voor paraku ebaõnnestus. Tookord ma ei kandideerinud ning koolis küsiti, miks ma seda ei tee. Tundes vastutust kooli tuleviku eest ning saades julgust küsijatelt, otsustasingi konkursil osaleda. Osutusin valituks ning septembris täitus mul aasta koolijuhina.

MHK erineb tavakoolist, sest see on korraga nii haridus-, hoolekande- kui ka teraapiaasutus. Kui kõik need osad mängivad koos, saab parima tulemuse. Hea, kui tunned neid valdkondi ning meeskondki peab koosnema eriteadmistega spetsialistidest.

Meil on kaks õppekeskust – Emajõe õppekeskus Kaagveres ja Valgejõe õppekeskus Tapal. Sellel koolil on pikk ajalugu. Aegade jooksul on Eestis käitumisprobleemide ja psüühikahäiretega õpilasi aidatud ja toetatud erikoolides. See erineb Põhjamaade lähenemisest, kus sotsiaalvaldkonnas on mitme suurusega ja eri sihtrühmadele spetsialiseerunud hoolekandeaasutusi. Praegu tegutseme riigikoolina, mis tagab õppimisvõimalused kinnise lasteaasutuse teenust vajavatele normintellektiga lastele. Mõlemas õppekeskuses on u 40 kohta, kuid see, kui

palju saab reaalselt korraga õpilasi olla, oleneb mitmest asjaolust. Rühmad on väikesed – kuni 6 last. Nende komplekteerimine on mõnikord päris keeruline, sest igal õpilasel on oma taust, oma eripära ja abivajadus ning rühmaliikmed peavad omavahel sobima. Tuleb jälgida, et uue liikme lisandudes rühma sisekliima paigast ei läheks.

Vahepeal on muutunud ka seadus ning viis, kuidas lapsed teie juurde jõuavad.

Veel aasta tagasi oli olukord teine. Lisaks alaealiste komisjoni kaudu erikooli suunatuile jõudsid meile lapsed ka vanema avalduse alusel. Käesolevast aastast ei piisa enam vanema avaldusest, kõik käib ainult läbi kohtu.

On kaks teed: sotsiaalvaldkonna kaudu, kui lapse suunamist algatab kohalik omavalitsus, pöördudes taotlusega kohtusse. Kohus otsustab, kas saata laps meile või mitte. Enne seda annab oma arvamuse Sotsiaalkindlustusameti lastekaitseüksus, kes vaatab üle, kas kohalik omavalitsus on teinud kõik, et seda last ja peret kodukohas aidata. Alles siis, kui kõik muud meetmed on ammendunud, tuleb kõne alla meie juurde saatmine. Siin on lapse vabadus piiratud, saame seada raamid tema liikumisele. Rõhutan, et see on viimane võimalus, juhul kui muud variandid ei ole aidanud.

Teine tee, kuidas võib meile sattuda, on siis, kui noor on korda saatnud midagi kriminaalset ning kohus otsustab ta vahistada. Vahistuse võib asendada kinnisesse lasteaasutusse suunamisega. Oleme kokku leppinud, et meile tulevad vaid need vahistatud, kellel puudub vanglakogemus. Üldjuhul me ei näe, et siin võiksid koos olla vanglakogemusega lapsed ja n-ö puhta lehena tulevad lapsed. Praegu on siiski mõned erandid. Ilmselt on eri sihtrühmadele vaja rohkem teenuseosutajaid. Meil on siin autistlikke ja Aspergeri sündroomiga lapsi ning ka nende

jaoks võiksid olla omaette väiksemad keskused, sest nad vajavad spetsiifilisi teadmisi ja lähenemist. Kui erinevaid teenuseid oleks rohkem, oleks lootus lapsi aidata rohkem ennetavalt, et nende vabadust poleks vaja kohtuga piirata.

Miks lapsed lähevad halvale teele?

Sellel võib olla väga palju põhjusi. On tublisid peresid, kes on jäänud hätta lapse kasvatamisega ja pole saanud õigel ajal nõu ja abi, kuidas toimetada käitumishäiretega lapsega. Kriitiline aeg on teismelise iga, sest siis probleemid võimenduvad ning pere ei suuda enam olukorraga toime tulla. Paljudel juhtudel on lapsed kurva saatusega. Meile on jõutud asenduskodudest, kuhu lapsed on sattunud seetõttu, et oma pere ei ole toime tulnud. Vanematel võivad olla sõltuvusprobleemid, lastele ei ole pööratud tähelepanu. Kui esimesed 3–5 eluaastat on mööda lastud ja laps ei ole saanud kasvada normaalses hoolivas keskkonnas, siis see maksab paraku kätte teismees ja ka hilisemas elus.

Julgustan juba lasteaiakasvatatajaid märkama n-õ mittetoimivaid suhteid ja peresid ning vanemaid, kes ei oska lapsega hakkama saada. Last ja peret tuleb toetada varakult. Õnneks paljud tublid kasvatajad märkavad probleeme ja otsivad lahendusi, suunates lapsevanemaid spetsialistide juurde. Kuid on ka vanemaid, kes keelduvad abist. Sel juhul tuleks kaasata lastekaitsetöötaja, mitte aga oodata, et äkki mure läheb ise üle. See võib olla keeruline, eriti väiksemas kohas. Vajadusel saab appi kutsuda Sotsiaalkindlustusameti riikliku lastekaitseüksuse, mis toetab kohalikke omavalitsusi.

Üldjuhul avalduvad lapse mured kooli jõudes, üle pea kasvavad need aga puberteedias. Iga lapse teismeliseiga on keeruline ja seda enam, kui lisanduvad diagnoosid või kui lapsepõlv on olnud kehv ning seljatagune pole tugev. Siis hakkavad rohkem

tõmbama sõbrad ja võibki juhtuda, et tänav võidab.

Heal meelel me alla 12aastasi enda juurde ei võta. Otsest alampiiri küll pole ning meil on olnud ka 11aastane laps, kuid üldiselt tegeleme kolmanda kooliastmega ehk 7.–9. klassi lastega.

Seaduse järgi saab last suunata kinnise lasteasutuse teenusele maksimaalselt üheks aastaks. Minimaalset aega pole, laps võib tulla näiteks ka kuuks ajaks, kuid nii lühikeseks ajaks enamasti ei suunata. Alati võime ka meie teha ettepaneku teenuse lõpetamiseks. Teemegi seda, kui näeme, et last saab aidata teistmoodi. Saame teha kohtule ka ettepaneku aja pikendamiseks, seda teeme koostöös lapse lähedaste ja kohaliku omavalitsusega. Kui laps meile tuleb, eeldame, et meil on partneriks tema lähedased ja kohalik omavalitsus.

Mis saab noorest inimesest pärast seda, kui ta on olnud selles koolis?

Sõltub sellest, kui vana ta on ja kui kaugel ta on jõudnud oma õpingutega. Kui põhikool on lõpetatud, aitame leida suuna, millega edasi tegeleda. Näiteks oleme käinud õpilastega kutsekoolides erialadega tutvumas. Kui põhikool pooleli, on küsimus, kas jätkata samas koolis või on vaja kooli vahetada.

Selle, mis saab edasi, arutame läbi ammu enne, kui laps hakkab meilt edasi liikuma. Näiteks oleme valmis lapse koolis n-õ pinna ette valmistama. Tahame vältida olukorda, kus last tõrjutakse koolis sellepärast, et ta on olnud meie juures. Oluline on, et ta läheks siit nii, et tal poleks küljes märki. See nõuab suurt tööd tema uue või ka vana kooli meeskonnalt.

Aga mis saab teie kasvandikest pikas perspektiivis?

Paljud on saanud asjad toimima ja elu korda.

Samas on ka juhtumeid, kus laps ei taha siit ära minna. Mõni on öelnud, et see on esimene koht tema elus, kus temast tõeliselt hooliti. Ühelt poolt on seda hea kuulda, et meie personal teeb head tööd, teistpidi on aga väga kurb, et laps ei olegi enne tundnud, et ta on kellelegi vajalik või et väljaspool meie kooli teda tõepoolest oodatakse.

Muidugi on tulevik igäühel erinev, kuid püüame ikka uskuda, et saame aidata kõiki, kes siia tulevad. Meie eesmärk on see, et laps tuleks siit lahkudes oma eluga paremini toime, kui siia tulles. Mõned lapsed on öelnud, et tahaksid veel siia jääda, et kindlasti lõpetada põhikool, sest nad ei tunne end piisavalt kindlalt ning pelgavad taas tänavale sattumist. Ongi juhtunud, et tagasilangus tuleb ja meie juurde satutakse mitu korda.

Mõni laps saab meie juures väga hästi hakkama – õpib tublisti, käitumisega pole probleeme. Ta läheb välja ja on juba mõne aja pärast taas halbade sõprade kambas ning jälle algavad probleemid. Jääb küsimus, kuidas toetada last pärast siit lahkumist. Kui järelhooldusega intensiivselt ei tegelda, ei pruugi meie tööst kasu olla. Lapsel peaks olema kindel tugiisik. Olen teinud ettepanekuid, kuidas seda võiks korraldada.

Kuidas te lapsi aitate? Küsimus ei ole ju vaid kõrges aias ja ahvatluste puudumises...

Raamid, mis siin on ühelt poolt küll piiravad, on teiselt poolt turvavad ja toetavad. Muidugi pole see ainult käskude ja keeldude maailm. Teise inimese respektimine, olgu ta alaealine või täiskasvanu, on enesestmõistetav. Nii on see ka meil. Kuid seejuures on meil reeglid ja raamid, mille järgi elu käib.

Ülioluline on töö peredega. Rakendame mitmedimensionalist pereteraapiat – meil on Emajõe keskuses üks terapeut ja Valgejõel on huvitatud sotsiaalpedagoog, kes on

Pille Vaiksaar (59) on sündinud Võrumaal. Ta on lõpetanud C. R. Jakobsoni nimelise Viljandi 1. Keskkooli ja õppinud akordioni muusikakoolis. Õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis keha-kultuuri, ta on mitmekordne noortemeister ja Eesti täiskasvanute meister murdmaasuusatamises. Pillel on kolm täiskasvanud poega ja tütar ning kuus lapselast.

Sihikindel ja abivalmis Pille leiab aega ka harrastuste jaoks. Tema hobideks on sport, aiandus, muusika ja reisimine.

asunud seda teraapiat õppima. Teraapia käigus lihvitakse lapse ja pere suhteid, tuuakse pereliikmeid ja teised lapsele olulised isikud üksteisele lähemale. Ja see ongi võti, et lapsel saaksid asjad hakata paremaks minema.

Põhjanaanabrid ütlevad, et last abistades tuleb eelkõige aidata peret. See kehtib ka meil. Kui saab perele anda juurde oskusi ja tagasi usu, et tema last on võimalik aidata, luua taas hea kontakt lapse ja vanemate vahel, siis näed sageli edusamme. Ükskõik milline pere on, on see lapsele äärmiselt oluline. Lapsed on huvitatud perega suhtlemisest ja seda isegi siis, kui nad on trotsi täis ja ütlevad, et kõik on halvasti. Näeme pidevalt, et kui peresuhted paranevad, hakkab ka lapsel paremini minema. Ta teab siis, et on kellegi jaoks oluline ja püüab pingutada. See on võtmekoht.

Lapsed elavad meil väikestes rühmades (kuni 6 last). Rühma tööd juhivad sotsiaalpedagoog. Ta koordineerib ka majasisest meeskonnatööd ning hoiab koos lapse võrgustikku, suhtleb lapse lähedaste ja kohaliku omavalitsusega. Jõudumööda teeme ka ART (*Aggression replacement training* – agressiivsuse asendamise treening – toim.)

treeningut, loovteraapiat. Meil on palju huviringe ja sportimisvõimalusi. Lapsed käivad ka koolist väljas – Ahhaa keskuses, teatris, kinos, matkamas. Püüame teha võimalikult palju erinevaid asju ja mõnikord tuleb välja, et laps kogeb seda oma elus esmakordselt, näiteks ta ei olegi varem teatris käinud.

Tulles veel keeldude ja piirangute juurde tagasi – mõttekoht on arvuti- ja telefonikasutamise aja piirangud. Ma leian, et need peavad olema ja meil need ka on. Võiksid olla ka kodudes. Mõnikord oleme pidanud päästma lapse mitte tänavaelust, vaid virtuaalmaailmast. Ta ei tule enam oma toastki välja ega käi koolis, sest arvuti- ja nutisõltuvus on nii suur. Sotsiaalse suhtlemise oskus on suur väljakutse kogu tulevikuühiskonnale.

Viimasel ajal on olnud palju äremaid uudiseid lastekampade vägivalldategudest. Kuidas Te sellele vaatate?

Kampadesse on alati kogunenud. Alati on kusagil kokku saadud, proovitud suitsu ja tehtud tempe uudishimust või nooruse uljusest. Ei usu, et praegu oleks midagi palju hullemat.

Kui võtta need noored ükshaaval ette, siis on nad täitsa toredad. Meile on sattunud lapsi mitmesugustest seltskondadest. Olles siin päris ise, ilma et oleks vaja oma grupi ees silma paista, on nad tublid – õpivad hästi, teevad sporti. Kambavaim paneb noored käituma nii, et neil endilgi ei ole tagasi vaadates uhke tunne. Ehk annab asjale hoogu see, et kõike võib levitada sotsiaalmeedias ning saada nii „tähtsaks ja kuulsaks” vahendeid valimata. Varem sellist võimalust polnud, see annab asjale lisavärvingu.

Lapsel peab olema midagi põnevat ja asjalikku teha, et miski teda tõeliselt köidaks. Igal lapsel võiks olla mingi hobi või

suur väljakutse. Ma usun, et mida rohkem on noortel organiseeritud tegevusi ja enese arendamise võimalusi, seda kergem on nende energiat suunata õigele rajale. Lapsevanemad, õpetajad, treenerid, ringijuhid peaksid püüdma last toetada nii huviala leidmisel kui ka selle juures püsimisel, tegema sealjuures tihedat koostööd perega. Nii arenevad tahtejõud ja kohusetunne, mida hilisemas elus väga tarvis läheb. Töökus aga toob õnnestumise, see omakorda head tagasisidet, mis aitab hoida selja sirge ja eemal halvalt rajalt.

Töö on siin keeruline. Kuidas te ennast hoiate? Igal lapsel on ju oma raske lugu...

Jah, lihtne ei ole. Ükski tööpäev ei sarnane eelnevaga, hästi palju on endal vaja pidevat juurde õppida ning innustada ka töötajaid.

Muidugi ma kannan laste lugusid endaga kaasas. On olnud juhuseid, kus tunnen, et olen valmis minema läbi halli kivi... Arvan, et teisiti ei saagi seda tööd teha. Ja kui mõnel lapsel hakkab paremini minema, siis on see suur tunnustus nii mulle kui kogu meie kollektiivile. Ehk et pole sugugi nii, et see töö ainult võtab – see ka annab väga palju!

Lõpetuseks läheme direktoriga kooliõuele, et loo juurde pilti teha. Õuel käib õpilaste tegus toimetamine – kes ajab sõbraga juttu, kes tiirutab tõukerattaga ringi. Olukord tundub nii rahulik, et võiks lausa unustada ümbritseva aia, lukus väravad ja valvesüsteemid. Direktorit tervitatakse. Roppusi ei kuule.

Pildid saame tehtud ja sessiooni lõpuks liitub meiega üks noormees, kes asjaliku näoga kaamerat uurib. „Ta on meil kõige kõvem tehnikaspetsialist, pole vidinat, mida ta ei tunneks ja mis teda ei huvitaks,” märgib direktor tunnustavalt. Nad suhtlevad omavahel viisakalt ja lugupidavalt, nii nagu ühes koolis olema peabki.

S